УДК 811. 112. 2’78(083.7)

ЗАПОЗИЧЕННЯ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

С. З. БУЛИК-ВЕРХОЛА, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
E-mail: sofibw@ukr.net
orcid.org/ 0000-0002-4593-3571

Ю. В. ТЕГЛІВЕЦЬ, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
E-mail: yul4uklv@ukr.net
orcid.org/ 0000-0002-7221-7554

Анотація. *Статтю присвячено проблемі запозичень з німецької мови в українській музичній термінології. Актуальність дослідження зумовлено потребою вивчення лексичних, граматичних і орфографічних особливостей засвоєння запозичених з німецької мови термінів в українській музичній термінології.*

Метою статті є тематичний аналіз німецькомовних запозичень, простеження способів їх адаптації до норм сучасної української мови.

Описано тематичні групи, у яких наявні німецькомовні запозичення: назви музичних інструментів та їх деталей, назви професій, спеціальностей, амплуа, назви музичних жанрів та окремих творів, назви процесів, метроритмічних понять властивостей звуків, музичних систем, назви мелодичних прикрас та ін.

Під час запозичення музичних термінів відбуваються такі зміни: виникає звуження семантики (аура, гриф, цуг), адже запозичується лише термінне значення; змінюється структура терміна (валторна, мундштук); запозичені терміни узгоджуються з фонетичними та орфографічними нормами української мови (форшлаг, мінезингер, хормейстер); змінюється їх граматичне оформлення (гастроль – гастролі); німецькомовні терміни беруть участь в українському термінотворенні (мундштукові музичні інструменти). Основними способами адаптації німецькомовних запозичень є лексичний переклад, граматичне пристосування та орфографічне оформлення лексем.

Ключові слова: *запозичення з німецької мови, музичний термін, українська музична термінологія*

Сучасна українська музична термінологія неоднорідна за своїм походженням. Значну її частину становлять терміни, запозичені з різних мов, проте основою є власне українські номінації.

Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення лексичних, граматичних і орфографічних особливостей засвоєння запозичених з німецької мови термінів в українській музичній термінології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Музична термінологія української мови була предметом наукового зацікавлення лінгвістів. У праці «З історії української церковно-музичної термінології» О. Горбач проаналізував музичну лексику, зафіксовану в писемних джерелах XI – XVIII ст.; у центрі зацікавлень З. Булика була діалектна музична лексика; окремі аспекти музичної

© С. З. Булик-Верхола, Ю. В. Теглівець, 2017

термінології фрагментарно висвітлювали М. Шекера, В. Ярмак, Н. Пишна; спостереження про музичну термінологію наведено у колективній монографії

Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк «Українське термінознавство»; комплексне синхронно-діахронне дослідження здійснила співавтор цієї статті, захистивши кандидатську дисертацію на тему: «Формування і розвиток української музичної термінології». Проте німецькомовних запозичень в українській музичній термінології ще не досліджено.

Метою дослідження є тематичний аналіз німецькомовних запозичень, простеження способів їх адаптації до норм сучасної української мови.

Для досягнення мети використано такі **методи та прийоми дослідження**: описовий і типологічний (для виявлення та систематизації німецькомовних запозичень), метод аналізу словникової дефініції (для з'ясування семантичної структури), прийом зіставлення (для виявлення специфіки аналізованих одиниць), метод кількісних підрахунків (для чисельної характеристики німецькомовних запозичень).

Джерельною базою дослідження слугувала лексикографічна праця Юрія Юцевича «Музика. Словник-довідник» [9], для порівняння використано також «Словник музичної термінології» (Проєкт) [7], «Музичний словник Зиновія Лиська [5] та Словник української мови в 11-ти томах [8].

Результати дослідження та їх обговорення. Більшість запозичених музичних термінів [1, с. 252–254] входить у розряд інтернаціональних слів, вони «засвоєні більшістю мов світу з мови народу, що створив або ввів у загальний ужиток позначені ними предмети» [2, с. 96]. Тому терміни, які називають усі основні поняття музичної теорії і виконавства, є інтернаціональними. Вони становлять ядро музичної термінології кожної країни, де музика розвивається за європейським зразком. Під час запозичення інтернаціональних термінів їх значення не змінюється. Може відрізнятися лише транслітерація, фонетичний склад і граматичне оформлення згідно із законами мови, яка запозичує те чи інше слово.

В інтернаціональну скарбницю музичної термінології входять терміни, що походять з грецької, латинської, італійської, німецької, французької та англійської мов.

У музичній термінології української мови виявлено 65 термінів, запозичених з німецької мови. Вони представляють різні тематичні групи: назви музичних інструментів та їх деталей, найменування осіб, абстрактні номінації.

Найбільше німецькомовних запозичень є **назвами музичних інструментів**, а саме **духових**: *альтгорн, бюгельгорн* 'родина мідних мундштукових духових інструментів різних розмірів та діапазонів' [9, с. 33], *аура* 'щипковий язичковий інструмент, що складається з декількох варганів, закріплених на металевому диску' [9, с. 17], *блокфлейта* 'різновид повздовжньої флейти, циліндрична трубка з дзьобоподібним мундштуком, сімома ігровими отворами на лицьовому та одним – на спідньому боці' [9, с. 29], *валторна* 'мідний духовий мундштуковий інструмент з м'яким, теплим тембром звуку' [9, с. 34], *гекельфон* 'дерев'яний духовий музичний інструмент, баритоновий гобой' [9, с. 50], *горн* 'духовий мідний мундштуковий музичний інструмент з натуральним строєм' [9, с. 56], *крумгорг* 'духовий дерев'яний музичний інструмент з витягнутим циліндричним стволом, гачкуватої форми, з 6-7-ма пальцевими отворами на прямій ділянці, поширений у країнах Європи у XI–XVIII ст..' [9, с. 130], *саксгорн* 'родина мідних духових мундштукових інструментів' [9, с. 232], *флюгельгорн* 'мідний духовий широкомензурний музичний інструмент, що зовні нагадує трубу або корнет-а-

пістон з трьома-чотирма вентилями' [9, с. 290], *цинк* 'старовинний духовий мундштуковий музичний інструмент з конічним стволом' [9, с. 309]; **струнно-клавішних:** *кільфлюгель* 'клавесин, старовинний струнний клавішно-щипковий інструмент з кількома клавіатурами – мануалами і регістрами' [9, с. 114–115], *клавір* 'загальна назва клавішних струнних музичних інструментів (клавікорд, клавесин, фортепіано тощо)' [9, с. 116], *панталеон* 'музичний інструмент, подібний до цимбалів; одна з назв жирафа (вертикального фортепіано) та інших клавішних інструментів з молоточками для видобування звуку' [9, с. 190], *флюгель* 'стара назва клавішних музичних інструментів з крилоподібним корпусом, в XVII ст. – назва різновидів клавесина, з XVIII ст. – різновидів фортепіано' [9, с. 290]; **струнних:** *трумшайт* 'старовинний струнний смичковий інструмент' [9, с. 278]; **механічних:** *оркестріон* 'автоматичний механічний інструмент, призначений для імітації звучання інструментів оркестру різного складу; маленький орган із чотирма мануалами, педаллю і регістрами' [9, с. 186].

Значна кількість термінів, запозичених з німецької мови, позначає **деталі музичних інструментів та пристрої:** *блокфлейта* 'органний регістр лабіальної групи родини флейтових' [9, с. 29], *вальці* 'додатковий пристрій механізму органа для включення та виключення регістрів, зміни динаміки звучання'[9, с. 35], *вентиль* 'основний механічний пристрій, призначений для змінювання довжини каналу мундштукового мідного духового інструмента' [9, с. 37], *гриф* 'у струнних інструментів – спеціальна пластинка з дерева або пластмаси, над якою натягнуті струни; у баяна, гармоніки, акордеона – деталь корпуса, до якої прикріплена клавіатура для гри правою рукою; у мідних духових мундштукових інструментів – вузол вентильного механізму; в електромузичних інструментів – контактна планка, на яку виконавець натискає пальцями і видобуває звуки різної висоти' [9, с. 58], *дека* 'частина корпуса струнних музичних інструментів, призначена для створення резонансу звучання натягнутих над нею струн' [9, с. 62], *демпфер* 'механічний пристрій у багатострунних музичних інструментах, призначений для обмеження коливань струн та їх заглушування' [9, с. 63], *камертон* 'прилад, що є еталоном висоти певного звука і застосовується для настроювання музичних інструментів та при співі' [9, с. 104], *клавіатура* 'система важелів для видобування звука на фортепіано, органі, акордеоні, клавесині, клавікорді, баяні та інших клавішних інструментах' [9, с. 116], *клавір* 'мануальна клавіатура, мануал' [9, с. 116], *клапан* 'деталь механізму духових і пневматичних інструментів, призначена для зміни висоти звука шляхом відкривання та закривання отворів у корпусі інструмента для змінювання довжини каналу' [9. с. 116], *крона* 'спеціальна висувна трубка U-подібної форми, яка подовжує стовп повітря в мідних духових інструментах, змінюючи їх стрій' [9, с. 130], *мундштук* 'деталь духових інструментів, що сприяє звукоутворенню' [9, с. 169], *панталеон* 'на старовинних фортепіано – важіль для підняття демпфера (як права педаль)' [9, с. 190], *пульт* 'підставка для нот' [9, с. 214], *хольфльоте* 'лабіальний відкритий регістр органа, належить до родини флейтових і складається з труб циліндричної форми' [9, с. 303], *цуґ* 'висувне коліно духового музичного інструмента' [9, с. 310].

Для **називання осіб за професією, спеціальністю, амплуа** у галузі музики теж використовують запозичення з німецькї мови: *балетмейстер* 'автор-режисер-хореограф, постановник балетів, танців і хореографічних сцен в операх, оперетах, драматичних виставах та концертах' [9, с. 20], *вундеркінд* 'дитина з надзвичайними музичними здібностями' [9, с. 56], *капельмейстер* 'керівник і диригент хору, оркестру' [9, с. 109], *концертмейстер* 'перший скипаль – соліст

симфонічного оркестру, який у разі потреби може виконати функції диригента; музикант, який очолює одну з груп симфонічного або оперного оркестру; піаніст, який співпрацює з індивідуальними або ансамблевими виконавцями в процесі розучування і виконання партій та концертних творів' [9, с. 126], *мейстерзингер* 'співець-поет з цехових ремісників у Німеччині XIV–XVI ст.' [9, с. 150], *мінезингер* 'в Австрії та Німеччині XII–XIV ст. – поет-співак, актор і виконавець творів рицарської лірики' [9, с. 158], *музикант* 'фахівець, який професійно володіє музичною спеціальністю; людина, яка може грати на музичному інструменті, співати, брати участь у самодіяльному колективі, хорі, оркестрі тощо' [9, с. 163], *хормейстер* 'керівник хорового колективу, диригент хору' [9, с. 304], *шпільман* 'середньовічний мандрівний актор-музикант в німецькомовних країнах, те саме, що жонглер, вагант, скоморох; німецька назва групи барабанників та сурмачів у військових оркестрах' [9, с. 318].

Представлено також **назви музичних творів і жанрів:** *касація* 'інструментальний ансамблевий твір типу сюїти для виконання просто неба, подібний на дивертисмент або серенаду' [9, с. 110], *концерштюк* 'одночастинний концертний твір для соліста й оркестру; віртуозний сольний твір великої форми для концертного виконання' [9, с. 127], *лендлер* 'австрійський і німецький селянський парний танець, попередник вальсу' [9, с. 138], *лід* 'німецька сольна або масова пісня' [9, с. 139], *тірольєн* 'жвава тридольна пісня-танець, подібна до лендлера чи вальсу; назва балетних номерів та п'єс, що імітують танці альпійських горців' [9, с. 271], *туш* 'коротка п'єса урочистого характеру, що складається з одного музичного речення' [9, с. 280], *шлягер* 'розважальна танцювальна пісня, характерне явище в поп-музиці; особливо популярна пісня, підпорядкована музичній моді; будь-який музичний твір, що має особливу популярність, незважаючи на невисокий мистецький та професійно-художній рівень' [9, с. 318], *штирієн* 'назва салонного танцю, що походить з австрійської землі Штирія і набув поширення у XIX ст.' [9, с. 319].

Наявні також **назви процесів, метроритмічних понять, властивостей звуків і музичних систем:** *ауфтакт* 'попередній диригентський жест, замах перед вступом, вдихом, зміною динаміки, агогічними нюансами, початком і зняттям звуку' [9, с. 17], *гастроль* 'виступ артиста або колективу в місті чи країні, де вони постійно не працюють' [9, с. 50], *генерал-бас* 'те саме, що й цифровий бас, у музиці XVII–XVIII ст. – партія органа (клавесина) з нотацією басового голосу та цифрами, що вказують, які акорди виконавцю слід брати одночасно з написаними нотами; система правил та способів гри за цифровим басом' [9, с. 51], *клавір*, *клавірусцуг* 'перекладення партитури вокально-симфонічного твору (опера, ораторія, кантата), а також балету, симфонії, концерту тощо для фортепіано на 2, 4, 8 рук' [9, с. 116], *контрапункт* 'те саме, що й поліфонія; мелодія, що звучить одночасно з темою, інакше – проти складення; одночасне поєднання двох або кількох самостійних голосів; назва твору, де переважає складна поліфонічна техніка – перетворення та перестановки тем; у середньовічній співацькій практиці та музичній теорії – позначення колективної імпровізації на основі одного занотованого голосу; розділ навчального курсу поліфонії' [9, с. 124], *лейтмотив* 'музична тема, пов'язана з певним образом, ідеєю, явищем, яка неодноразово повторюється в опері, балеті, симфонії і т.д.' [9, с. 137], *люфтпауза* 'коротка перерва в звучанні музики, не передбачена нотописом, що виділяє початок нового розділу' [9, с. 143], *обертони* 'тризвуки, що входять до спектру музичного звука, збагачуючи основний тон' [9, с. 180], *унтертони* 'послідовність часткових тонів, розташованих нижче від основного

тону вібратора, дзеркальне відбиття натурального звукоряду' [9, с. 283], *штрих* 'прийоми звуковидобування на музичних інструментах' [9, с. 319], *шульверк* 'система музичного виховання дітей, запропонована німецьким композитором, музикознавцем і педагогом К.Орфом, а також посібники до неї' [9, с. 319].

Із німецької мови запозичено також **назви мелодичних прикрас:** *форшлаґ* 'назва мелодичної прикраси, що складається з одного або кількох звуків, передують основному звуку мелодії' [9, с. 294], *шлейфер* 'мелодична прикраса, форшлаг з двох або кількох нот, які розташовані поступенево і виконуються підкреслено' [9, с. 318]; **назву напряму:** *дойч-рок* 'музика року, яка поширилась у Німеччині в 1980-х роках' [9, с. 74]; **назву колективу:** *трупа* 'творчий колектив, весь склад театру' [9, с. 279].

Деякі з запозичених термінів є термінологізованими словами загальнолітературної мови. Проте в українську мову переходять тільки термінні значення, тому мотивація, внутрішня форма цих слів губиться, і ми розглядаємо їх поза тими явищами, які лягли в основу появи термінного значення. У німецькій мові мотивація залишається: *аура* 'подих повітря, вітерець', *горн* 'ріг, ріжок', *гриф* 'ручка, держак', *дека* 'покришка', *цуґ* 'поїзд, процесія, протяг' та ін. Нетермінні значення цих слів залишились поза межами української мови, а термінні ввійшли в українську музичну термінологію. Первісне значення цих слів можна встановити лише після етимологічного аналізу, термінне ж значення, наявне в українській мові, не викликає асоціацій з їх первісними значеннями.

Інколи під час запозичення втрачається похідний характер основи, і термін в українській мові розглядається як такий, що має непохідну основу. Похідний характер основи таких термінів можна визначити лише після розгляду етимології слова: *гастроль* (нім. Gast – гість і Rolle – роль), *валторна* (нім. Wald – ліс і Horn – ріг), *клавіатура* (нім. Klaviatur, від лат. clavis – ключ), *мундштук* (нім. Mund – рот, Stück – шматок).

Запозичений з німецької мови термін *саксгорн* має однією зі складових частин власну назву (нім. saxhorn, від horn – ріг), адже цей інструмент сконструював і запатентував бельгійський майстер Сакс у 1845 році.

Процес орфографічної адаптації німецькомовних запозичень гальмує недосконалість чинного правопису. «Невпорядкований понад 20 років правопис спричиняє приниження статусу основного націотвірного складника – мови, є руйнівним демотиватором виховання, освіти й науки, а розхитування мовних норм – це реальна загроза розчинення національної ідентичности» [3, с. 5].

Орфографічні проблеми зводяться до таких основних моментів:

1. Передавання звука **[g]**. В «Українському правописі» 1993 року відновлено літеру **ґ**, проте відсутність повного переліку слів, у яких відповідно до мови-оригіналу треба писати цю букву, є причиною різного написання слів. Наприклад, у «Словнику музичної термінології» (1930), який укладено за правописом 1929 року, та у «Музичному словнику Зиновія Лиська (1933) науковці послідовно використовують літеру **ґ**, транслітеруючи німецьку **g**: *бюґельгорн* [7,с. 77], *ґенерал-бас* [5, с. 61], *майстерзінґер* [5, с. 88], *флюґельгорн* [7, с. 130], *форшляґ* [7, с. 131]. Натомість у Словнику-довіднику Юрія Юцевича (2003) деякі терміни написано з літерою **г** (*гекельфон* [9, с. 50], *гриф* [9, с. 58], *кільфлюгель* [9, с. 114], *клавіраусцуг* [9, с. 116], *мінезингер*[9, с. 158], *флюгель* [9, с. 290], *флюгельгорн* [9, с. 290]), а деякі – з **ґ** (*цуґ* [9, с. 310], *форшлаґ* [9, с. 294].

2. Написання німецького дифтонга **[ei]**. Такі сполуки варто передавати найближче до звучання в мові-джерелі. Тому згідно з вимогами «Українського правопису» 1929 року у «Словнику музичної термінології» (1930) та у «Музичному

словнику Зиновія Лиська (1933) послідовно використовують написання **ай**: *капельмайстер* [7, с. 94], *концертмайстер* [7, с. 96], *ляйтмотив* [7, с. 98], *майстерзінґер* [5, с. 88]. Порівняємо зі словом *майстер* ‘фахівець з якого-небудь ремесла; керівник окремої ділянки виробництва; той, хто досяг високої майстерності, досконалості в своїй роботі, творчості’ [8, IV, с. 599] та похідними *майстерка, майстерний, майстерник, майстерність, майстерня, майстриня, майстрова, майстровий*, які давно побутують в українській мові. Отже, і музичні терміни варто було б записувати аналогічно. Проте сучасні словники не зберігають однакового графічного оформлення споріднених слів і фіксують суголосні з російськими варіантами терміни *балетмейстер, капельмейстер, концертмейстер, мейстерзингер, хормейстер.*

3. Дотримання «правила дев’ятки» – написання **и** після **д**, **т**, **з**, **с**, **ц**, **ж**, **ч**, **ш**, **р**. Спостерігаємо тенденцію до дотримання цього правила у словнику Юрія Юцевича: *мейстерзингер* [9, с. 150], *мінезингер* [9, с. 158], *цинк* [9, с. 309]. Натомість Зиновій Лисько записує такі терміни зі збереженням німецької вимови: *майстерзінґер* [5, с. 88], *мінезінґер* [5, с. 90], *цінк* [5, с. 164].

4. Написання разом або через дефіс. Спостерігаємо різнобій у записуванні німецьких термінів *Generalbass* – загальний бас та *Blockflöte* – флейта з блоком. У «Словнику музичної термінології» (1930) *генералбас* [7, с. 82] написано разом, а у Словнику-довіднику Юрія Юцевича (2003) – через дефіс: *генерал-бас* [9, с. 50]. Оскільки в мотиваційній базі міститься підрядне словосполучення (загальний бас), цей термін варто писати разом. Термін *блокфлейта* пишуть переважно разом, адже частинка *блок* має значення ‘з блоком’. А через дефіс пишуть частинку *блок*, якщо вона означає ‘у вигляді блока’: *блок-схема, блок-апарат, блок-механізм.*

Граматичне оформлення деяких термінів потребує уточнення. Зокрема, Юрій Юцевич фіксує лише *гастроль* [9, с. 50], хоча більш поширеним є термін *гастролі* ‘виступи, вистави приїжджого мистецького колективу або одного артиста’ [8, II, с. 40].

Терміни, запозичені з німецької мови, беруть участь в українському термінотворенні. Утворено значну кількість складених термінів (*мундштуковий музичний інструмент, гриф акордеона, клавіатура фортепіано, лейтмотив п’єси, театральна трупа, короткий форшлаґ* та ін.).

Актуальним є питання, чи всі іншомовні терміни є доречними і вкрай необхідними. Ще у середині XIX ст. з приводу співвідношення національних та іншомовних елементів у термінології велись тривалі дискусії. Зокрема, М. Левченко, І. Верхратський та інші були прихильниками національної традиції, хоча у своїх термінологічних розвідках не могли повністю уникнути запозичень. Натомість В. Левицький та С. Рудницький широко використовували іншомовні терміни. Т. Секунда надавав перевагу власне українським термінам, хоча визнавав, що без запозичень також обійтись не можна. Учений розрізняв інтернаціональні та чужомовні терміни: «За інтернаціональні можна вважати ті терміни, що їх уживають із тим самим значенням у більшості європейських мов, особливо «висококультурних», «за чужомовні» терміни в ширшому значенні можна вважати ті терміни, що їх увібрала в себе дана мова з якоїсь чужої, при цьому терміни поділяються на дві групи (слова засвоєні і чужі)» [6, с. 12].

Погоджуємось з думкою І. Кочан, що «наявність іншомовних термінів в українській мові не можна розцінювати як негативне явище, оскільки такі терміни, навпаки, полегшують міжнародні контакти на науковому, технічному рівнях» [4, с. 134]. Проте деякі запозичення у музичній термінології, на нашу думку, варто було

б замінити українськими відповідниками: *ауфтакт – затакт* [9, с. 17; 5, с. 18; 7, с. 89], *демпфер – глушник* [8, с. 82; 9, с. 63], *мундштук – губник* [5, с. 94].

Висновки і перспективи. Українська музична термінологія засвоїла значну кількість німецькомовних термінів-інтернаціоналізмів. Вони називають важливі поняття музикознавства. Під час запозичення музичних термінів відбуваються такі зміни: виникає звуження семантики, адже запозичується лише термінне значення; змінюється структура терміна; запозичені терміни узгоджуються з фонетичними та орфографічними нормами української мови; змінюється їх граматичне оформлення; німецькомовні терміни беруть участь в українському термінотворенні. Основними способами адаптації німецькомовних запозичень є лексичний переклад, граматичне пристосування, орфографічне та фонетичне оформлення цих лексем.

Список використаних джерел

1.Булик-Верхола, С. З. Запозичення в українській музичній термінології / Софія Булик-Верхола [Текст] // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Проблеми української термінології». – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2006. – № 559. – 312 с. – С. 252–254.

2.Ганич, Д. Словник лінгвістичних термінів[Текст] / Дмитро Ганич, Іван Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с. – С. 96.

3.Зубков, М. До проблеми унормування запозичень [Текст] / Микола Зубков // Проблеми української термінології: міжнародна наукова конференція, 27–29 вересня 2012 р.: збірник наукових праць – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 3–5.

4.Кочан, І. Іншомовні слова в сучасній технічній термінології [Текст] / Ірина Кочан // Український правопис і наукова термінологія: історія, концепції та реалії сьогодення: матеріали засідань Мовознавчої комісії та Комісії всесвітньої літератури НТШ у Львові 1994–1995 років / ред. О. Купчинський. – Л.: [б.в.], 1996. – 161 с. – С. 129–134.

5. Лисько, З. Музичний словник [Текст] / Зиновій Лисько. – Стрий: Видавництво Музичного Товариства ім. М. Лисенка, філія в Стрию, 1933. – 165 с.

6. Секунда, Т. Принципи складання української технічної термінології [Текст] / Тадей Секунда // Вісник Інституту української наукової мови. – К., 1930. – Вип. 2. – С. 11–21.

7.Словник музичної термінології (Проєкт) [Текст]. – Харків – Київ: Державне видавництво України, 1930. – 135 с.

8. Словник української мови: В 11-ти томах. [Текст] – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. I–XI.

9. Юцевич, Ю. Музика. Словник-довідник [Текст] / Юрій Юцевич. – Тернопіль: Богдан, 2003. – 352 с.

References

1.Bulyk-Verkhola, S. Z. (2006). Zapozychennia v ukrainskii muzychnii terminolohii [Borrowings in the Ukrainian musical terminology] // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriia: «Problemy ukrainskoi terminolohii». – Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, № 559, 252–254.

2.Hanych, D., Oliinyk I. (1985). Slovnyk linhvistychnykh terminiv [The linguistic terms dictionary]. – K.: Vyshcha shkola, 96.

3.Zubkov, M. (2012). Do problemy unormuvannia zapozychen [To the issue of the borrowings standardization] // Problemy ukrainskoi terminolohii: zb. nauk. pr. – Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, 3–5.

4.Kochan, I. (1996). Inshomovni slova v suchasnii tekhnichnii terminolohii [Foreign languages words in the contemporary technical terminology] // Ukrainskyi pravopys i naukova terminolohiia: istoriia, kontseptsii ta realii sohodennia: materialy zasidan Movoznavchoi komisii ta Komisii vsesvitnoi literatury NTSh u Lvovi 1994–1995 rokiv / red. O. Kupchynskyi. – L.: [b.v.], 129–134.

5.Lysko, Z. (1930). Muzychnyi slovnyk [The musical dictionary]. – Stryi: Vydavnytstvo Muzychnoho Tovarystva im. M. Lysenka, filiia v Stryiu, 1933, 165.

6.Sekunda, T. (1930). Pryntsypy skladannia ukrainskoi tekhnichnoi terminolohii [The principles of the Ukrainian technical terminology composition] // Visnyk Instytutu ukrainskoi naukovoi movy. – K., 1930, Vyp. 2, 11–21.

7.Slovnyk muzychnoi terminolohii (Proiekt). (1930). [The musical terminology dictionary (Project)]. – Kharkiv – Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, 1930, 135.

8.Slovnyk ukrainskoi movy: V 11-ty tomakh. (1970–1980). [The dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes.]. – K.: Naukova dumka, T. I–XI.

9.Yutsevych, Iu. (2003). Muzyka. Slovnyk-dovidnyk [Music. Dictionary-Reference Book]. – Ternopil: Bohdan, 352.

ЗАИМСТВОВАНИЯ С НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА В УКРАИНСКОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

С. З. Булык-Верхола, Ю. В. Тегливец

Аннотация. *Статья посвящена проблеме заимствований из немецкого языка в украинской музыкальной терминологии. Актуальность исследования обусловлена необходимостью изучения лексических, грамматических и орфографических особенностей усвоения заимствованных из немецкого языка терминов в украинской музыкальной терминологии.*

Цель статьи – тематически проанализировать немецкоязычные заимствования, проследить способы их адаптации к нормам современного украинского языка.

Описаны тематические группы, в которых имеются немецкоязычные заимствования: названия музыкальных инструментов и их деталей, названия профессий, специальностей, амплуа, названия музыкальных жанров и отдельных произведений, названия процессов, метроритмических понятий свойств звуков, музыкальных систем, названия мелодических украшений и др.

Во время заимствования музыкальных терминов происходят следующие изменения: возникает сужение семантики (аура, гриф, цуг), ведь заимствуется только терминологическое значение; меняется структура термина (валторна, мундштук); заимствованные термины согласуются с фонетическими и орфографическими нормами украинского языка (форшлаг, миннезингер, хормейстер); меняется их грамматическое оформление (гастроль – гастроли); немецкоязычные термины участвуют в украинском терминообразовании (мундштучные музыкальные инструменты). Основные способы адаптации немецкоязычных заимствований – это лексический перевод, грамматическое приспособление и орфографические оформления лексем.

Ключевые слова: *заимствования из немецкого языка, музыкальный термин, украинская музыкальная терминология.*

GERMAN BORROWINGS IN THE UKRAINIAN MUSICAL TERMINOLOGY

S. Z. Bulyk-Verkhola, Y.V. Tehlivets

Abstract. *The article is dedicated to the issue of the German language borrowings in the Ukrainian musical terminology. The research actuality is caused by the need of*

studying the peculiarities of lexical, grammatical and spelling adoption of the terms borrowed from the German language in the Ukrainian musical terminology.

The aim of the article is the thematic analysis of the German borrowings, tracing the ways of their adaptation to the contemporary Ukrainian language standards.

The following research methods and modes have been used to achieve this aim: descriptive and typological (for the German language borrowings detection and systematization), the dictionary definition analysis method (for the semantic structure clarification), the comparison mode (for detecting the specific features of the analyzed units), the quantitative calculations methods (for the German language borrowings numeric characteristics).

There has been the following research source basis: the lexicographical work by Yuriy Yutsevych "Music. Dictionary-Reference Book, the «Dictionary of the musical terminology» (Project, «The musical dictionary by Zynoviy Lys'ko" and the Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes have also been used for comparison.

65 terms borrowed from the German language have been detected in the musical terminology of the Ukrainian language. They represent different thematic groups: the musical instruments names (al'thorn (althorn), byuhel'horn (bugelhorn), aura (aura) sakshorn (saxhorn), flyuhelhorn (flugelhorn) etc.), the musical instruments details and devices names (blokfleyta (block flute), val'tsi (rollers), ventyl' (mute), hryf (finger board) etc.), the professions, occupations, roles names (baletmeyster (ballet-master), wunderkind (child prodigy), kapelmeister (bandmaster), kontsertmeyster (accompanist) etc.), the musical pieces and genres names (kasatsiya (reversion), kontsertstyuk (konzerstuck), lendler (landler), lid (lead), tirol'yen (Tyrolienne), tush (flourish) etc.), the processes, metrical rhythmical notions, sounds and musical systems properties names (auftakt (upbeat), hastrol' (concert tour), heneral-bas (general bass), klavir (clavier) etc.), the melody decorations names (forshlag (grace note), shleyfer (appogiatur), the directions names (doych-rok (German rock)), the groups names (trupa (troupe)).

The following changes occur during the musical terms borrowings:

1. The semantics narrowing occur. Only terminological meanings are transferred into the Ukrainian language, whereas the internal shape of these words is lost.

2. The term structure is changed. The derivative character of such terms bases can be defined only after examining the word etymology.

3. The borrowed terms are adapted to the phonetic and spelling standards of the Ukrainian language.

4. The grammar form of the German language borrowing changes.

5. The terms borrowed from the German language take part in the Ukrainian terms formation. A significant number of the compound terms has been formed.

In our opinion some borrowings from the German language should be replaced with their Ukrainian counterparts: auftakt (upbeat) – zatakt, dempfer (damper) – hlushnyk, mundshtuk (mouthpiece) – hubnyk.

Thus, the Ukrainian musical terminology have adopted the considerable number of the German terms – international terms. They nominate the important notions of the musical science. The main ways of the German language borrowings adaptation are the following: lexical translation, grammatical adjustment, spelling and phonetic arrangement of these lexemes.

Keywords: *German language borrowings, musical term, Ukrainian musical terminology*